

УДК 811.161.2*243:37.014.5.091.39.016](430+477)

НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКА МОВНА МАЙСТЕРНЯ | Ä TA İ | DEUTSCH-UKRAINISCHE SPRACHWERKSTATT: НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА В ДІЇ

Наталія Фарина

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра українського прикладного мовознавства,
вул. Університетська, 1, кімн. 233, 79000 Львів, Україна
тел.: 032 239 43 55*

*ел. пошта: natfaryna@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-4432-9495>*

У статті описано особливості вивчення української мови як іноземної у форматі “Другої німецько-української Мовної Майстерні | ä ta i | Deutsch-Ukrainische sprachwerkstatt”. Це проект, який створило об’єднання GPFS e.V. у співпраці із організацією YMCA з Нижнього Селища та з програмою підтримки “Meet up! Німецько-українські зустрічі молоді” фонду “Пам’ять, відповідальність та майбутнє” за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Німеччини та Фонду Роберта Боша. Ключова ідея – вивчення іноземної мови безпосередньо у процесі спілкування з її носіями, українсько-німецькі мовно-культурні тандеми, а також культурний обмін, спільна робота та спілкування активної молоді з двох країн для утвердження демократичних цінностей. Практично визначено, що така методика реалізації неформальної освіти дає змогу швидко подолати мовний бар’єр та успішно вдосконалити навички усіх видів мовленнєвої діяльності. Також у статті окреслено труднощі, які виникали у процесі навчання студентів та роботи викладачів, і констатовано результати двотижневої співпраці.

Ключові слова: українська мова як іноземна, німецька мова як іноземна, неформальна освіта, мовний тандем, методика викладання української мови як іноземної.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/uf1.2019.14.2720>

Вступні завваги. Знання іноземної мови завжди було й надалі залишається особливо важливим для людини, адже дає змогу комунікувати з іншими та пізнавати нові культури. У сучасному інформаційному суспільстві XXI століття щоразу актуальнішою стає неформальна освіта як спосіб опанувати мову та вагома альтернатива формальній, класичній. “Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій” [3].

Саме у такому форматі була створена та вже вдруге успішно відбулася в Україні “Мовна Майстерня | ä ta i | Deutsch-Ukrainische sprachwerkstatt” – німецько-український проект, мета якого – вивчення мови, культурний обмін, спільна робота та спілкування активної молоді з двох країн для утвердження демократичних цінностей. Проект реалізувало об’єднання GPFS e.V. у співпраці із організацією YMCA з Нижнього Селища та з програмою підтримки “Meet up! Німецько-українські зустрічі молоді” фонду “Пам’ять, відповідальність та майбутнє” за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Німеччини та Фонду Роберта Боша.

10 українців вивчали німецьку мову, 10 німців удосконалювали свою українську. Існувало дві мовні групи, заняття в яких відбувалися паралельно.

Раніше такі обміни вже були між Німеччиною та Чехією, Німеччиною та Польщею. Німецько-українське партнерство, дипломатичне, професійне та культурне спілкування дуже важливі для обох країн, саме тому такою важливою й актуальною є мовна проблема. Так, “на запитання, чи варто пропонувати українську в якості іноземної мови у школах Німеччини, 85% респондентів відповіли ствердно, тільки 15% висловились проти. Крім того, зрости 94% респондентів погодилися з тим, що українська мова повинна отримувати більшу підтримку на міжнародному рівні. На запитання, чи може вивчатись українська мова у німецьких університетах, 96% відповіли ствердно. Щодо шляхів посилення підтримки української мови та її популяризації, були вказані різні варіанти. 83% респондентів висловилися на користь розширення партнерських зв'язків та програм обмінів” [1 : 14].

“Мовна Майстерня” – це по-своєму унікальна концепція, адже дає змогу учасникам безпосередньо зануритися в мовне середовище, постійно комунікувати з носіями та активно вдосконалювати свої навички, а також дізнаватися багато нового про культуру один одного. Проект тривав два тижні (з 16 – 30 березня 2019 року) у с. Нижнє Селище Закарпатської області. Локація для такого заходу теж обрана не випадково, адже цей населений пункт – місце проведення театральних фестивалів та різноманітних івентів. Особливий колорит Закарпаття, його діалектні особливості, культурна специфіка регіону вражають не лише іноземців, а й українців, які приїхали, щоб вивчати німецьку мову, активно спілкуючись нею. Знаково, що учасники минулої Майстерні цьогоріч стали її організаторами. Нестандартний підхід до вивчення української мови як іноземної у контексті “Мовної Майстерні” – проекту неформальної освіти, яка особливо набуває популярності у ХХІ столітті, зумовлює актуальність обраної тематики статті.

Мета статті – окреслити новий та унікальний спосіб вивчення української мови як іноземної у “Мовній Майстерні | ä та ï | Deutsch-Ukrainische sprachwerkstatt” (неформальноосвітній німецько-український проект). Перед собою ставимо такі **завдання**: 1) описати концепцію проекту; 2) розповісти про особливості методики викладання української мови як іноземної, що зумовлені комунікативними цілями учасників та спроектовані умовами; 3) виявити труднощі, які виникали у навчальному процесі; 4) констатувати отримані результати роботи. Відомості про проект у цій статті подано безпосередньо з точки зору учасника – викладача української мови як іноземної (авт). Ми з колегою-німкенєю не лише допомагали учасникам здобувати нові лінгвістичні знання, координуючи перебіг занять у наших групах, а й мали змогу поділитися одна з одною цінним досвідом та методами роботи.

Виклад основного матеріалу. Програма проекту побудована таким чином: у першу половину дня паралельно відбуваються мовні заняття у двох групах (три години), а після обіду – театральні або відеовокшопи, результати яких учасники презентували у кінці кожного з двох тижнів. Специфіка роботи: крім того, що ці воркшопи формують нові навички, вони також безпосередньо пов'язані з навчальним процесом, адже є, по-перше, одномовними (ніхто не перекладає того, що кажуть тренери – німець чи українець, або ж деякі учасники мимоволі займаються синхронним перекладом, таким чином допомагаючи колегам порозумітися); а по-друге – результатом занять з театрального мистецтва стали постановки на мовну

тематику, результати майстер-класів з кіноіндустрії – невеликі за обсягом відео різних жанрів (мок'юментарі, анімація, інтерактивне відео – три групи на вибір; цю роботу теж координували тренери), пов'язані з вивченням мови та культурним середовищем. У вільний час були заплановані подорожі краєм та неформальне спілкування. До слова – результатом першого такого проекту стали настільні мовні ігри як нестандартні способи вивчення іноземної мови.

Необхідно сказати декілька слів про учасників-німців. Як правило, це люди, які мають стосунок до України: вони родом звідси (спілкувалися українською мовою в дитинстві й хочуть зараз відновити та покращити свої знання); у проекті також брали участь студенти, які вивчають українську як іноземну в Німеччині, або ж ті, яких цікавить українська культура, які мають друзів-українців. Окремо слід наголосити на учасниках, які вже деякий час живуть і працюють на території нашої країни: вони розуміють важливість володіння державною мовою та прагнуть комфортно почуватися у мовному середовищі. Усі учасники мотивовані та зацікавлені.

Групи були сформовані з осіб приблизно одного віку (20 – 30 років), але різних рівнів володіння українською мовою. Це було основним викликом для мене як викладача. Поставала необхідність враховувати суттєві розбіжності не лише у способі подачі різного матеріалу для різних студентів (як відомо, дуже індивідуальним є сприйняття інформації – зорове, слухове чи кінестетичне), а й зважати на базу, від якої слід відштовхуватися, надзвичайно важливим є особистісно орієнтований підхід.

Ключовим концептом Майстерні були мовні тандеми: учасники працювали в парах, допомагали один одному виконувати домашнє завдання, мали змогу більше дізнатися про країну партнера. На таку роботу був спеціально виділений час у програмі.

Методику викладання та змістове наповнення завжди проектують студенти: час, який у них є для того, щоб вчитися; комунікативна мета (хто вони? для чого їм українська мова? Що їм цікаво? Де вони зможуть практикувати українську?). Усі, хто вчить іноземну мову, хочуть нею розмовляти. Завдання викладача – допомогти їм зробити це якнайшвидше.

Зважаючи на усі ці обставини та умови проекту, ми вирішили підібрати для вивчення ті теми, той матеріал, який дасть змогу німцям якнайшвидше зможти почати розмовляти. Основними критеріями до підбору тем стали

- 1) комунікативна цінність (чого треба навчити насамперед, що дасть змогу почати розмовляти вже зараз із тандем-партнерами);
- 2) культурна значущість (який матеріал допоможе більше відкрити Україну з її особливостями, традиціями та яскравою сучасністю);
- 3) логічні взаємозв'язки між матеріалом, послідовність викладу.

Звичайно, розпочинали ми зі “знайомства”. Логічним завершенням двох тижнів стало заняття-підсумок: результати проекту, Україна як відкриття (дехто вперше побував тут), а також погляд під іншим кутом зору на раніше відомі речі та культурні реалії. Важливим елементом комунікативної компетентності є уміння розповісти про себе, налагодити взаємодію на різних рівнях – формальному і неформальному. Формат проекту зумовив більшу орієнтацію на неформальне спілкування, цьому сприяла робоча та культурна програма після занять. Тематику інших уроків можемо умовно поділити на 3 великі блоки: 1) “я як особистість” (мета

– учасник може розповісти про себе, про свою професію та захоплення, хобі); 2) Україна-Німеччина: діалог культур (німецькі традиції, чим вони відрізняються від українських, німецька та українська кухня, святкування, міста й інші локації, які варто побачити); 3) побутові ситуації (сюди залічуємо лексичний матеріал, який потрібний щоденно: дієслова на позначення різних дій, орієнтація в часі та просторі). Невід’ємним елементом кожного уроку стали етикетні формули у різних життєвих ситуаціях.

Лексика, яку було презентовано на заняттях, теж досить специфічна, адже крім тем, які важливі для будь-якої аудиторії (“Знайомство”, “Їжа”, “Моя професія”), актуальними завжди постають ті, які мають стосунок до середовища, де відбуваються заняття, середовища, у яке можуть потрапити іноземці.

Ми дотримувалися принципу, що “заняття з української мови як іноземної потрібно будувати так, щоб кожен із запропонованих видів роботи виконував свою роль у формуванні певного комунікативного вміння, щоб студенти успішно оволоділи і діалогічним, і монологічним мовленням, спираючись на знання граматики, підвищували рівень культури мовлення у різних ситуаціях спілкування” [2 : 146]. Комунікативна цінність була основним критерієм відбору лексичного матеріалу. Основним способом семантизації лексики була наочність (предметна, зображальна і моторна – залежно від побутових можливостей і групи лексики). Незнання мови студентів у цьому випадку є безумовною перевагою викладача: переклад вважаємо не дуже ефективним способом вивчення нових слів. Мови-посередника намагалися теж не використовувати.

Вікові особливості та індивідуальні зацікавлення мотивували введення у курс нестандартного пласту слів – емоційно-забарвленої лексики, зменшено-пестливих слів. Зазвичай не дуже широко вживана у мовленні іноземців, у цьому контексті вона по-новому актуалізувалася, набула широкого вжитку. Учасників проекту також зацікавила мова молоді – сленг. Така тематика дозволяла проводити компаративні німецько-українські лінгвістичні студії, виявляти відмінності у сприйнятті реалій, конструюванні дійсності та стосунків з оточенням. До цього списку варто додати фразеологічні одиниці, народні прислів’я та приказки – фонова, а інколи – безеквівалентна лексика, яка істотно забарвлює звичне мовлення.

Лінгвокраїнознавча, культурна складова набула особливої актуальності. Важливо було розповісти якомога більше про цінності українців, культуру та традиції, сучасне мистецтво. У цьому випадку ми застосовували аудіо та відеоматеріали, інколи наочність, якщо була така технічна можливість. Особливий інтерес викликали українська музика та кухня (проживання в одному будинку та спільні прийоми їжі дали змогу максимально багато дізнатися про це, щоденно збагачуючись новим досвідом за допомогою польового методу).

Учасники успішно ділилися своїми знаннями та музичними вподобаннями. Українські народні пісні та сучасна естрадна музика була водночас і ціллю, і способом вивчення та закріплення матеріалу (наприклад, виписати назви кольорів з пісні The Hardkiss “Журавлі”). Цікавими для обговорення стали розповіді про мандрівки Україною, німці ділилися спогадами про свої подорожі та відкриття, закріплювали вивчений граматичний матеріал.

Необхідним та особливо дієвим методом навчатися стала візуалізація: колективне конструювання схем, плакатів, презентація географічних карт, створення настінних словників активної лексики, переліку важких та улюблених слів – усе це

посилювало зацікавленість до мови та сприяло згуртуванню групи, стирало бар'єри у спілкуванні.

Ігри – один найефективніших методів вивчення української мови як іноземної, який не лише допомагає сформувати відповідні уміння та навички, а сприяє підвищенню рівня активності на заняттях та зацікавленості студентів. Як продемонструвала практика, цей метод дає можливість охопити усіх студентів незалежно від рівня володіння мовою. Так, рольові ігри (ситуативні діалогічні завдання з вказаними умовами чи імпровізація), ігри з м'ячем, “крокодил” (пантоміма), різні естафети активізують розумову діяльність, а динаміка допомагає долати втому, сприяє ефективному вивченню лексики на позначення рухів.

Якщо на заняттях переважала інтерактивна робота (парами, групами, командами), то після них – індивідуальна, творча. Творчі завдання не лише допомагають презентувати власні міркування з певного приводу, а й допомагають тренувати усі види мовленнєвої діяльності, повторити лексичний та граматичний матеріал: щоб презентувати свій виступ (говоріння) на запропоновану тему, учасник проекту готує текст доповіді (письмо, лексика, граматики), інколи зачитує певні елементи (якщо виникає необхідність зачитувати), а також слухає колег (аудіювання).

Творчі завдання допомагали більше дізнатися про тандем-товаришів з українського боку, а також руйнували усталені й неактуальні уявлення про країну-партнера. Наприклад, під час одного зі занять ми обговорювали типових німців та українців, ті образи, які існують. Важливо відмовитися від типізування. Подолання стереотипів – величезне досягнення проекту. Тісна співпраця дала змогу з перших уст дізнатися про цікаві культурні особливості Німеччини та України.

Труднощі для викладача, які можуть виникнути на проектах такого формату, як “Мовна Майстерня” – це необхідність будувати навчальний процес так, щоб охопити слухачів різного рівня володіння мовою. Кожен учасник має відчувати власний прогрес залежно від того, звідки стартував. Водночас, комунікативна тема повинна бути спільною для всіх. У такій ситуації вдалим рішенням є ситуативне застосування наставництва: відомий принцип – коли пояснюєш комусь іншому, краще розумієш і запам'ятовуєш сам. У різнорівневих групах продуктивним та виправданим є застосування інтерактивних методів роботи та ігор, адже тоді кожен слухач може проявити себе, відчувати командним гравцем, легко та ефективно набути нових знань і не лише сформувати нові мовні, комунікативні уміння та навички, а й проявити здобуті раніше.

Головною рисою сучасного викладача має бути уміння налагодити партнерські стосунки зі студентами, адже сучасна система освіти кардинально відрізняється від тої, що була навіть 5 років тому. Цей процес динамічний і незворотний. Хоча 21 століття – епоха нових технологій, що стрімко розвиваються, проте людський фактор був і залишатиметься найважливішим.

Ця потреба особливо актуалізується, коли ти викладаєш не в закладі формальної освіти, а береш участь у проекті зовсім іншого формату. Ти постійно контактуєш зі своїми студентами у побуті, це дає змогу краще зрозуміти їхні потреби, цілі і, відштовхуючись від цього, будувати навчальну програму. Крім того, є можливість побачити та краще зрозуміти, які комунікативні труднощі у них виникають поза заняттями, про які інколи студенти не говорять відкрито.

Як показує досвід, не можна напрацювати універсальну систему уроків, вправ, методів подачі нового мовного матеріалу для різної аудиторії, тим більше у проєкті неформальної освіти. Постійно чую від студентів нові питання, на які не можна підготувати відповідь заздалегідь. Ми всі по-різному сприймаємо світ, структуруємо дійсність. А мова – наш головний інструмент цього сприйняття й порозуміння.

Головними труднощами для німців стала інтерференція інших слов'янських мов, якими вони володіли: російська, чеська, польська (на фонетичному та лексичному рівнях вона особливо відчутна). Важливо було пояснити, як можна це використати у процесі вивчення української, які відмінності існують на різних рівнях, які правила потрібно знати, щоб зробити цю інформацію своєю перевагою, адже такі іноземці мають великий обсяг пасивних знань: їм набагато легше зрозуміти, ніж сказати. У різнорівневих групах існує ризик, що виникне психологічний бар'єр для тих, хто гірше володіє мовою. Він ґрунтований на боязні помилитися. Водночас, формат “Мовної Майстерні” дозволяє це зробити перевагою: людина з нижчим рівнем бачить перед собою наочний приклад успіху – колегу, який/яка може побудувати діалог з носієм мови, може висловити свою точку зору. Досвід показує, що це надихає на нові здобутки. Крім того, концепція тандемів з українцями дозволяє набагато легше та швидше оволодіти новим мовним матеріалом.

У робочому процесі для викладача на таких проєктах також дуже важливо запитувати про зацікавлення та потреби учасників, зрозуміти їхні очікування, адже таке навчання не регламентоване освітньою програмою та держстандартами. Звичайно, ці документи теж допомагають правильно збудувати уроки, зважаючи на аудиторію. Проте антропоцентричний особистісно орієнтований підхід особливо актуалізується. Викладач має не лише бачити, де виникають складнощі, щоб їх вчасно ліквідувати, а й може запитати, які теми є важчими або потребують детальнішого вивчення.

Зрештою, на процес навчання/викладання впливають різні екстралінгвальні та інтралінгвальні фактори, від яких ми не застраховані. Викладач повинен не лише бездоганно володіти матеріалом, різними методиками його подачі, а й бути добрим психологом, адже атмосфера на заняттях, міжособистісна комунікація – надзвичайно важливі.

Наші спільні досягнення у “Мовній Майстерні | ä та ï | Deutsch-Ukrainische sprachwerkstatt” – це подолання мовних бар'єрів, руйнування культурних стереотипів, набуття нових знань про традиції та сьогодення обох країн, формування нових умінь та навичок (акторська майстерність, майстер-класи з кіноіндустрії, синхронний переклад та інші), обмін досвідом з різних сферах життя, налагодження професійних та особистісних контактів, продукування дидактичного матеріалу та напрацювання нових цікавих підходів до вивчення мови, які можна застосовувати в інших проєктах.

Отже, можемо зробити **висновок**, що неформальна освіта у такій реалізації, без сумніву, потрібна, дієва та продуктивна, адже дає змогу позбутися найважчого – боязні розмовляти іноземною мовою. Це наочно продемонстрували учасники цьогорічної “Мовної Майстерні | ä та ï | Deutsch-Ukrainische sprachwerkstatt”. Крім того, спілкування у цьому форматі сприяє налагодженню партнерських зв'язків між двома країнами загалом та представниками різних сфер діяльності зокрема. За таких обставин головне завдання викладача мови як іноземної – не лише об'єднати групу спільною комунікативною темою, водночас підготувавши вправи різного рівня

складності, наповнити заняття якісним мовним матеріалом та фахово побудувати перебіг уроків, начального процесу загалом, а й насамперед викликати в учасників зацікавленість до мови та культури, бажання надалі досліджувати нову реальність, відкривати для себе нову картину світу.

Список використаної літератури

1. *Амеліна С.* Вивчення української мови в університетах Німеччини / С. Амеліна // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Львів, 2016. – Вип. 12. – С. 12–17.
2. *Василяйко І.* Використання інтерактивних технологій під час вивчення української мови як іноземної / І. Василяйко // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Львів, 2013. – Вип. 8. – С. 144–149.
3. Закон України про освіту – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

References

1. *Amelina S.* Vyvchennia ukrainskoi movy v universytetakh Nimechchyny / S. Amelina // Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi : zb. nauk. prats. – Lviv, 2016. – Vyp. 12. – S. 12–17.
2. *Vasyliiako I.* Vykorystannia interaktyvnykh tekhnolohii pid chas vyvchennia ukrainskoi movy yak inozemnoi / I. Vasyliiako // Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi : zb. nauk. prats. – Lviv, 2013. – Vyp. 8. – S. 144–149.
3. Zakon Ukrainy pro osvitu – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

*Стаття надійшла до редакції 10.04.2019
прийнята до друку 22.04.2019*

GERMAN-UKRAINIAN LINGUISTIC WORKSHOP |LETTERS Ä AND İ | DEUTSCH-UKRAINISCHE SPRACHWERKSTATT: NON-FORMAL EDUCATION IN ACTION Nataliia Faryna

*Lviv Ivan Franko National University,
Department of Applied Linguistics,
1 University St., room 233, 79000 Lviv, Ukraine
tel.: (032) 239 43 55
e-mail: natfaryna@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-4432-9495>*

The article outlines the peculiarities of learning Ukrainian as a foreign language in the format of “The Second German-Ukrainian Linguistic Workshop | Letters ä and ï | Deutsch-Ukrainische sprachwerkstatt”. The project was launched by the GPFS e.V. in cooperation with the YMCA from Nyzhnie Selyshche and assisted by the “Meet up! German-Ukrainian Youth Summit” of the “Memory, Responsibility, and Future” foundation with the financial support of the German Ministry of Foreign Affairs and Robert Bosch Foundation. The key idea is learning a foreign language in communication with

native speakers, Ukrainian-German language and culture tandems, as well as cultural exchange, collaboration, and communication of the active youth from the two countries aimed to reinforce the democratic values. Practically proven, such a method of implementing the non-formal education provides the opportunity to quickly overcome the language barrier and successfully improve the students' speaking skills, regardless their level of language proficiency. Also, the article outlines the difficulties in language teaching and learning – virtually, the results of two-week cooperation. Project conditions (location, duration, communicative objectives of the participants) required a special approach – the strategy that would efficiently enhance the learning process.

The research findings demonstrated that on the project of such a format, visual aids, role-plays, and dialogues are the most productive ways of extending the vocabulary semantics. Such techniques help achieve the participants' communicative goals. The interactive methods and games not only help quickly and efficiently acquire the language materials, but also create positive atmosphere in the classroom. It has been substantiated that on such projects, the syllabus is entirely preconditioned by the interests and preferences of students. For teachers, one of major difficulties is an uneven level of students' language proficiency; for students – a psychological barrier (the fear of being mistaken) and the interference of other Slavic languages (such as Czech, Polish, Russian) which they are fluent in. The teachers' main goal not only lies in involving a group of students in discussing a suggested topic, preparing exercises with different levels of difficulty, filling the lessons with the high-quality linguistic material, and proficiently structuring the lesson as well as the entire the language acquisition process. But first and foremost, the teachers should strive to evoke the students' interest in learning not only a foreign language but a foreign culture as well, fuel their desire to continue exploring the new reality and the entirely new picture of the world projected by the foreign language.

Key words: Ukrainian as a foreign language, German as a foreign language, non-formal education, language tandem, methodology of teaching Ukrainian as a foreign language.